

حمله‌ای سفت و سخت به قله‌های مترجمی در تابستان

یک مترجم جوان در تابستان چه باید بخواند؟

فاطمه منصوری نصرآباد

مترجم

توجه به آن در حوزه تاریخ ترجمه، فوت‌وفن ترجمه، زبان‌شناسی، واژه‌گزینی، نویسندگی و سبک‌های نوشتن و البته ویراستاری و درست‌نویسی معرفی کنم.

خوب که فکر کردم دیدم اکثر متن‌هایی که کتاب‌هایی درباره ترجمه معرفی کرده‌اند صرفاً به مسأله آموزش و فنون ترجمه اشاره کرده‌اند، تصمیم گرفتم ابعاد دیگر ماجرا را هم در نظر بگیرم و با

در ارتباط با بخش‌های «گمشده در ترجمه» که تقریباً هر شماره داشتیم قرار است در این صفحه کتاب‌هایی برای مترجم‌ها معرفی کنم که تابستان را به آنها اختصاص بدهند.

راستا کتاب «نکته‌های ویرایش» علی صلح‌جو می‌تواند کتابی مناسب برای شروع کار باشد. این کتاب تجربه چندین ساله علی صلح‌جو در رشته ترجمه و زبان‌شناسی است و سعی شده به ساده‌ترین شکل ممکن نکات مهم رسم‌الخط، پانویست، نمونه‌خوانی، نشانه‌گذاری، مأخذ‌گذاری، فرهنگ‌نویسی در کتاب گنجانده شده است. اگر کتاب نکته‌های ویرایش را خواندید و دنبال کتاب دیگری هستید پیشنهاد من «آموزش ویراستاری و درست‌نویسی» اثر حسن ذوالفقاری است.

اگر مترجم ذره‌ای به کار ویرایش علاقه داشته باشد حتماً اصطلاح ویرایش ساختاری و فنی به گوشش خورده است؛ این کتاب هم از دو بخش ویرایش ساختاری زبان و ویرایش فنی تشکیل شده. جدا از بیان ساده و قابل‌فهم تمرین‌ها و نمونه‌هایی که برای هر مبحث ذکر شده کمک می‌کند مطلب آموخته شده تثبیت شود و در نهایت فکر می‌کنم آشنایی با زبان‌شناسی و تاریخچه زبان هم یکی از ملزومات کار ترجمه است. کتاب «تاریخ زبان» یکی از کتاب‌های جالب و شیرین در این حوزه است.

اینکه آوای زبان یا انواع مختلف زبان چیست یا تغییراتی که زبان در طول سالیان سال داشته علاوه بر اینکه می‌تواند در آینده به کار مترجم بیاید بسیار هم جذاب است.

اما مهم‌ترین دلیلی که این کتاب را به دیگر کتاب‌های زبان‌شناسی ترجیح دادم فصل‌هایی است که به زبان آریایی و ایرانی اختصاص داده است. دانستن تغییراتی که زبان ایرانی داشته و قرابت‌هایش با دیگر زبان‌ها الحق که جالب است!

فولادوند، مهدی سبحایی، رضا سید حسینی، صفدر تقی‌زاده، نجف دریابندری، عبدالله کوثری و کامران فانی هفت مترجمی هستند که هم مسیر زندگی و کاری‌شان را تعریف کرده‌اند و هم به نکاتی درخور توجه اشاره کرده‌اند. کتاب «بوطیقای ترجمه» کتابی درسی و دانشگاهی است و کمتر معرفی شده است؛ اما به نظر من خواندن مباحث مطرح شده در کتاب می‌تواند دید متفاوتی به مترجم بدهد.

میلان کوندرا زمانی درباره ترجمه‌های کتاب «شوخ» می‌گفت رمان را که باز کردم دیدم قسمت تک‌گویی‌های هلنا که هرکدام به یک پاراگراف می‌رسید به جمله‌های ساده و کوتاه تبدیل شده است.

نویسندگان دیگری با جملات مشابهی ناراضیتی خودشان را از ترجمه آثارشان اعلام کرده‌اند، فصل‌های مختلفی از این کتاب (خصوصاً فصل عناصر داستان) کمک می‌کند نشانه‌های زیباشناختی و فونونی که نویسنده استفاده کرده شناخته شود که در راستای آن دست به ترجمه‌ای در خور زد. کتاب «ترجمه کاوی» از بهاء‌الدین خرمشاهی فکر می‌کنم یکی از مهم‌ترین کتاب‌هایی باشد که در این بخش معرفی می‌کنم. جدا از گفت‌وگوها و نکات مختلف درباره هنر ترجمه، به نظر من سه بخش مهم دارد. یکی اینکه اصولاً کتاب به بررسی ترجمه از زبان عربی و انگلیسی‌به‌فارسی پرداخته که می‌تواند گزینه خیلی خوبی برای مترجمان ادبیات عرب باشد.

دوم اینکه بخشی از کتاب به ترجمه متون دینی و مذهبی اختصاص دارد که من در کتاب‌هایی که خواندم کمتر دیده‌ام و بخش سوم هم مربوط به مقایسه فرهنگ‌های عربی/انگلیسی - فارسی بود که در خلال این مقایسه نکته‌های جالب‌توجهی آورده شده و حتی واژه‌گزینی نیز در این بحث قرار داده شده است.

مطالعه جانبی ضروری برای یک مترجم

درباره واژه‌گزینی صحبت کردم. بخشی از کلمه‌های جدیدی که وارد زبان فارسی می‌شود از طریق مترجمان و آثار آنها است در همین راستا دانستن حداقلی اصول انتخاب واژه و چگونگی واژه‌سازی از واجبات است. فرهنگستان زبان و ادب فارسی کتابی تحت عنوان «الگوهای ساخت‌واژه در زبان فارسی» منتشر کرده و خواندن آن اصول مهم ساخت‌واژه در زبان طبیعی و فارسی معیار را آموزش می‌دهد و یک مترجم می‌تواند از نکات آن بهره‌های زیادی ببرد. دانستن اصول ویراستاری و نشانه‌گذاری در فارسی هم یکی دیگر از مهارت‌هایی است که نیاز است مترجم با آن آشنایی داشته باشد. در همین

کامل‌تر از آن «فرهنگ درست‌نویسی سخن» است. در این فرهنگ به ترتیب حروف الفبا کاربرد کلمات مختلف و حتی حروف اضافه و جایگاه آنها در جمله آمده است. بخشی از این فرهنگ هم به بررسی معانی، کاربردها و مثال‌هایی برای واژگانی هم آوا آمده است که مطمئناً برای من و شمای مترجم مفید خواهد بود.

کتاب «فرهنگ فارسی عامیانه» را حتماً در لیست خریدتان بگذارید! کتابی جامع درباره زبان عامیانه که تقریباً برای همه مدخل‌ها شاهد مثال‌هایی از آثار مختلف فارسی زده شده است. فکر می‌کنم یک دلیل اینکه در ترجمه‌های ادبی جدید، زبان «فارسی» مثل گذشته نیست و گاهی با جملات عجیب غریبی مواجه می‌شوید همین باشد که مترجم با زبان عامیانه (منظور واژگان اصطلاحات غیررسمی یک‌زبان است) آشنا نیست. مراجعه کردن به این کتاب می‌تواند برای انتخاب معادل‌های مناسب کمک بزرگی باشد.

فرهنگ دیگری که فکر می‌کنم مطالعه و داشتن آن واجب است «فرهنگ موضوعی فارسی» است. فرض کنید برای کار ترجمه‌تان دنبال واژه‌های هم‌خانواده یا مشابه برای یک موضوع یا مفهوم می‌گردید. چنین فرهنگ لغتی واژه‌ها، اصطلاحات و کنایه‌ها و استعاره‌هایی را که ذیل یک مفهوم قرار می‌گیرند یکجا دسته‌بندی و معرفی کرده است.

حالا درباره خود ترجمه چه بخوانید؟

کتاب‌های جالب و خوبی با محوریت ترجمه چاپ شده است. کتاب «از گوشه و کنار ترجمه» کتابی کم‌حجم اما مفید است که موضوعات و چالش‌های مختلفی که ممکن است در ترجمه پیش بیاید را خیلی کوتاه و گاهی حتی با مثال بیان کرده است. موضوعاتی مثل ترجمه‌پذیری/ناپذیری یک اثر، غلط‌های ترجمه، ابهامات، تأثیرات فرهنگی، انسجام متن‌ها، تأثیر زبان مادری، تابوها و واژه‌گزینی برای آنها همه را می‌شود در این کتاب پیدا کرد. مخاطبان زیادی معتقدند که کار مترجم این است که متن مبدأ را بخواند و کلمه‌به‌کلمه و جزء‌به‌جزء آن را به فارسی ترجمه کند و اصطلاحاً هم به این کار می‌گویند امانت‌داری در ترجمه! علی صلح‌جو در کتاب «گفت‌مان و ترجمه» همین موضوع را انتخاب کرده و درباره چندیچون آن صحبت‌هایی کرده و مسائلی را ارائه داده که مترجم و حتی خواننده عادی نیز بعد از خواندن آن به فکر فرومی‌رود.

اصلاً این ترجمه کلمه‌به‌کلمه چرا کار اشتباهی است؟ چرا نمی‌شود تمام متون را این‌گونه ترجمه کرد؟ بعد از خواندن این کتاب حتماً به جواب این سؤال‌ها خواهید رسید. کتاب «گفت‌وگو با مترجمان» یکی از کتاب‌های شیرینی است که می‌شود دست گرفت و شروع به خواندن کرد. نویسنده با هفت مترجم به گفت‌وگو پرداخته که علاوه بر نظرهايشان درباره خود ترجمه و اینکه آیا ترجمه امری خلاق است یا خیر؟

راجع به ویژگی‌های ترجمه هر یک و کیفیت‌سنجی ترجمه خوب هم سؤالاتی پرسیده است. عزت‌الله

ترجمه در ایران چه مسیری را طی کرده است؟

اینکه بشر از چه زمانی شروع به ترجمه کرد و اینکه ترجمه‌ها چه تأثیری روی یک جامعه داشتند بخش جالبی از ماجرای کاری یک مترجم است. در ایران دو کتاب خوب درباره تاریخ ترجمه و تأثیر ترجمه کتاب بر ادبیات فارسی نوشته شده است. کتاب «تاریخ ترجمه در ایران» بدون شک یکی از جالب‌ترین کتاب‌های این لیست است. عبدالحسین آذرنگ از ایران باستان و عصر مادها شروع کرده و تا پایان دوره قاجار تمام نکات و اتفاقات مهمی که در حوزه ترجمه وجود داشته را نگاشته است. جنبش‌های عصر ساسانیان و ترجمه آثار بزرگی که در آن دوره به فارسی برگردانده شدند همگی در کتاب بررسی شده‌اند. ترجمه قرآن یکی از بزرگ‌ترین اتفاقات در تاریخ ترجمه در ایران بود و در نهایت این کتاب به ظهور میرزا حبیب اصفهانی و تحولات جدید در عصر قاجار و ناصری می‌پردازد. کتاب «درآمدی بر تأثیر ترجمه رمان بر رمان فارسی» به طور خاص به رمان‌های ترجمه شده در عصر مشروطه و تأثیر آن بر پیدایش رمان‌های فارسی و تأثیراتی که متون غربی روی آن گذاشتند پرداخته است. بخش قابل توجهی از کتاب هم تأثیر ادبیات ترجمه شده رنالیسم جادویی مثل «صدسال تنهایی» را بر رمان فارسی بررسی کرده است. در کل این کتاب آثار مهمی که به فارسی ترجمه شدند و تأثیری را که روی نویسنده‌های مطرح گذاشتند بررسی کرده است.

فرهنگ‌های جامعی که یک مترجم نیاز دارد

این بخش به دودسته تقسیم می‌شود؛ دانشنامه‌هایی که برای مطالعات ترجمه مفید هستند و فرهنگ‌های جامعی که ممکن است به کمک مترجم بیاید.

دسته اول

«دایرةالمعارف مطالعات ترجمه» یکی از کامل‌ترین منابع برای بررسی و خواندن مفاهیم مختلف مطالعات ترجمه است. رویکردهای مختلف زبانی، جامعه‌شناختی و... همگی خیلی مفصل و کامل در این کتاب شرح داده شده‌اند.

مسأله جنسیت، مفاهیمی مثل فرهنگ، هنرها و تغییرات بیان، نظریه‌های مهم ترجمه و حتی نکاتی درباره ترجمه کتبی و شفاهی و حتی توضیحاتی اساسی درباره ترجمه ادبی و ترجمه ماشینی کاملاً در این دایرةالمعارف بررسی شده‌اند. پیشنهاد می‌کنم اگر قرار است به‌طورجدی ترجمه کنید و آن را ادامه دهید نیم‌نگاهی به این کتاب بیندازید. نشر علمی کتابی با نام «فرهنگ جامع مطالعات ترجمه» چاپ کرده است. این کتاب فرهنگ انگلیسی‌به فارسی مطالعات ترجمه و اصطلاحات مختلف مربوط به این رشته است. در کنار معادل فارسی اصطلاحات و واژه‌ها توضیحی نیز درباره آن ارائه شده است. چنین فرهنگی برای مترجمانی که قصد پژوهش و مطالعات بیشتری دارند واقعاً مفید است.

دسته دوم

فکر می‌کنم کمتر کسی اسم کتاب «غلط‌نویسیم» را نشنیده باشد. من هم قصد معرفی این کتاب را ندارم؛ اما مشابه این کتاب و البته

مخاطبان زیادی معتقدند که کار مترجم این است که متن مبدأ را بخواند و کلمه‌به‌کلمه و جزء‌به‌جزء آن را به فارسی ترجمه کند و اصطلاحاً هم به این کار می‌گویند امانت‌داری در ترجمه! علی صلح‌جو در کتاب «گفت‌مان و ترجمه» همین موضوع را انتخاب کرده و توضیح می‌دهد چرا این دیدگاه درست نیست

